

שם השיעור: "שרה רבנו" - פרשנות רדיקלית למותה של שרה בתוככי גטו ורשה

"Sarah Rabeinu" – The Eish Kodesh's Radical Interpretation of Sarah Imeinu's Death

שם המרצה (כתובת דוא"ל): דניאל רייזר danielre@herzog.ac.il

מדרש תנחומא כב, ו

"וַיֵּרָא אֶת הַמָּקוֹם מֵרְחוֹק". אָמַר אַבְרָהָם, מָה אֶעֱשֶׂה, אִם אֶגְלֶה לְשָׂרָה, נָשִׁים דַּעְתָּן קִלָּה עֲלֵיהֶן בְּדָבָר קָטָן, כֹּל שֶׁכֵּן בְּדָבָר גָּדוֹל כָּזֶה. וְאִם לֹא אֶגְלֶה לָּהּ וְאֶנְבְּנֶנּוּ מִמֶּנָּה בַּעֲת שְׁלֹא תֵרָאֶה אוֹתָהּ, תִּהְרַג אֶת עַצְמָהּ.

And he saw the place from afar off. Abraham had asked himself: What shall I do? If I tell Sarah all about it, consider what may happen. After all, women are emotional; how much disturbed would she become if she heard something as shocking as this! However, if I tell her nothing at all, and simply steal him away from her when she is not looking, she will commit suicide.

בראשית כג, ב

וַתָּמָת שָׂרָה בְּקִרְיַת אַרְבַּע הוּא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן, וַיָּבֹא אַבְרָהָם לִסְפֹּד לְשָׂרָה וּלְבִנְתָּהּ.

And Sara died in Kiryat-Arba; that is Hebron, in the land of Kena'an: and Avraham came to mourn for Sara, and to weep for her.

רבי יעקב בן אשר, בעל הטורים על התורה, ירושלים תשנ"ו, עמ' נד

ולבנתה – כ"ף קטנה, שלא בכה אלא מעט לפי שזקנה היתה. אי נמי שהיתה כמו גורמת מיתתה [...] **והמאבד עצמו לדעת אין מספידין אותו.**

The small *kaf* signifies that Abraham cried, but not too much because she was elderly.

רבי ישראל הופשטיין, המגיד מקו'ניץ, עבודת ישראל, בני ברק תשכ"ה, ז ע"ב

'ותמת שרה בקרית ארבע'. איתא שבישר השטן את שרה שנעקד יצחק בנה וכמעט שנשחט ופרחה נשמתה. ... כי בשמעה מעשה העקידה שעוקד אברהם את יצחק בנה לעולה לה' והבינה בקדושתה שנעשה על ידי זה יחוד גדול וקדוש, והמקום ההוא היה רחוק ממנה ללכת שמה להתדבק עם אב ובנו בקדושת היחוד, לכן על כל פנים **מרחוק מסרה נפשה באהבה ובטהרה להיפרד מעולם הזה בעת רצון ושעה קדושה כזאת**, והקב"ה הסכים על ידה ויצאה נפשה בקדושה בשעה זאת.

אש קודש, חקת תש"ב, עמ' 303

כיון שכל הקיום העולם, לאבותיהם [...] הוא על ידי הבנים [...] וכשחש וחלילה מכלים אותם אז גם קיום אבותיהם נגדע: Since the entire existence of the world, to their ancestors [...] is through the children [...] and when, God forbid, they are annihilated, then the existence of their ancestors is also extinguished.

אש קודש, סוכות תש"א, יארצייט שנה אחת למות בנו אלימלך בן ציון, ח"א, עמ' 161-162

אבל צ"ל [צריך להבין] למה זה רק לעתיד יאמר יצחק להקב"ה 'הא קריבת נפשי קדמך' [בבלי, שבת פט ע"ב], ולמה לא אמר כן בחורבן בית המקדש ולא בכל צרות ישראל שיכפר להם הקב"ה משום דקריבת נפשי? אבל כל מעשה אבות סימן לבנים והתחלה לעבודת ישראל היתה, ובכל עבודותינו אומרים 'אלוקי אברהם אלוקי יצחק וכו'', לכן גם העקדה לא ניסיון ליצחק לבד היתה רק התחלה לעבודה של מסירת נפש לד' ולישראל. וכיון שנסיונו של אברהם ויצחק היה רצון ומחשבה שלא נשלמו בפועל לגמרי, כי אמר לו המלאך 'אל תשלח ידך אל הנער וכו'' [בראשית כב, יב], לכן כל מעשה ישראל הנהרגים על ידי עכו"ם שהוא להיפך מעשה בלא מחשבה, תשלום עקדת יצחק היא. ששם היתה ההתחלה מחשבה ורצון, וכאן הסיום והפעולה, היינו שהעקדה וכל הנהרגים מבני ישראל אחר כך, מעשה אחת היא.

This profound text argues that the Akeidah was incomplete—Isaac was spared—so all subsequent Jewish martyrdom throughout history completes what Abraham and Isaac began, transforming involuntary suffering into the fulfilment of voluntary spiritual sacrifice.

כן גם הוא ית' [ברך] מתקשר כביכול במחשבתו לנו עד שכביכול התרגשות,¹⁰ היינו הכעס והחרון אף עלינו מתתקן, היסורים חולפים ובאמת נושעים בכל ענינים.¹¹ וכיון שר"ע [שרבי עקיבא] נהרג על ק"ש [קדושת שמו],¹² וכל ימיו הלך במחשבות מס"נ [מסירות נפש] של קה"ש [קידוש השם] כמ"ש [כמו שכתוב] 'כל ימי וכו',¹³ לכן אמר, גם בהיסורים 'אשריכם ישראל', כשאתם זוכרים ש'לפני'¹⁴ מי אתם מטהרים, כי אז הרגשותיכם מתבטלות ואינכם מרגישים את היסורים, ועוד זאת שאתם גורמים ש'מי מטהר אתכם אביכם שבשמים'. אביכם¹⁵ דייקא, כאב שמבטל את כעסו לטובת בנו, כן הוא ית' [ברך] עושה הכל למענכם, וממילא כל הדינין מתבטלים כנ"ל [כנזכר למעלה], ובאמת תושעו ו'אשריכם ישראל'.

[פרשת חיי שרה]¹

[13*] 'ויהיו חיי שרה וכו' שנה וכו' שניי חיי שרה,² ופרש"י [ופירש רש"י] 'לכך נכתב שנה בכל כלל וכו' מה בת כ' לא חטאה וכו' שניי חיי שרה כלן שוין לטובה'.³ ונבין נא מה מרמז זה לנו שבכל הצדקניות המוזכרות⁴ בתורה לא נאמר כ"כ [כל כך] גדלות כמו על

10 בדפוסים: 'ההתרגשות'.

11 בדפוסים: 'הענינים'.

12 בכתב היד מופיע 'ק"ש'. בדפוס ראשון שינו ראשי תיבות אלו ל'קדה"ש', היינו לקידוש השם, ובמהדורת הדפוס השניה מופיע 'קידוש השם' ללא ראשי תיבות. אפשרות שניה לפתיחת ראשי התיבות היא: 'קריאת שמע', במשמעות של נהרג 'על' (בזמן) קריאת שמע. ר' עקיבא הוצא להורג בזמן קריאת שמע, כפי שמוכח בתלמוד: 'שעה שהוציאו את ר' עקיבא להריגה זמן קריאת שמע היה' (ראו בהערה הבאה), ואולם אפשרות זו פחות סבירה.

13 ברכות סא ע"ב.

14 בדפוסים: 'לפני' בהשמטת ש' השימוש.

15 בדפוסים הרגישו את המילה 'אביכם', הדגשה שאינה מופיעה בכתב היד.

1 שלוש הפרשיות הבאות: חיי שרה, תולדות ויציא אינן מופיעות בכתב היד בסדר כרונולוגי כי אם בין ספר שמות לספר ויקרא, לאחר דרשת פרשת פקודי-שקלים ת"ש.

2 בראשית כג, א: 'וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה'.

3 רש"י שם: "'ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים" – לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל, לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו, בת מאה כבת עשרים לחטא, מה בת עשרים לא חטאה, שהרי אינה בת עונשין, אף בת מאה בלא חטא, ובת עשרים כבת שבע ליופי'; "שני חיי שרה" – כלן שוין לטובה. רש"י עוסק כאן בשני ענינים, האחד הוא חזרתה של המילה 'שנה' והשני הוא הכפילות 'שני חיי שרה'. במהדורת הדפוס השניה השמיטו כאן את כל העניין השני.

4 בדפוסים שינו ל'הנזכרות'.

שרה, ועוד זה יותר פלא שגם באברהם אבינו שנאמר לקמן ג"כ [גם כן] שנה בכל כלל,⁵ ורש"י פי' [רש] ג"כ [גם כן] שנרמז שהי' [ה] בלא חטא, ומ"מ [ומכל מקום] לא חזר הפסוק פעם ב' לומר שניי חיי אברהם כמו בשרה, לרמז 'כלך'⁶ שוין לטובה'. אמנם איתא בספ"ק [בספר הקדוש] מאו"ש [מאור ושמש] ראשית⁷ פ' [רשת] וארא מהרב הקדוש איש אלקים מו"ה [מורנו הרב] מנחם מענדיל זצוק"ל [זכר צדיק וקדוש לברכה] מרימנוב, עה"ג [על הגמרא] נאמר ברית במלח ונאמר ברית ביסורין מה מלח ממתקת הבשר אף יסורין ממרקין וכו'.⁸ דהיינו מה מלח אם מוסיף יותר מכשיעור אי אפשר לקבל הנאה מהבשר רק דוקא אם נמלח כשיעור, כך היסורין יהיו ממוזגים שיהי' [ה] יכולת לקבלם ויהיו ממוזגים ברחמים, עכ"ל הק' [עד כאן לשונו הקדוש].⁹ והנה רש"י פי' [רש] 'ולמה נסמכה מיתת שרה לעקדת יצחק שע"י [שעל ידי] וכו' פרחת נשמתה ומתה',¹⁰ היינו שמש"ר [שמש רבנו] רעיא מהימנא סמך מיתת שרה לעקדת יצחק כדי להמליץ טוב בעדנו, ולהראות שע"י [שעל ידי] יסורים ח"ו [חס ושלום] יותר מדאי מה נעשה 'שפרכת נשמתה'. ועוד באם נעשה כן בשרה, צדקת גדולה כזו, ש'בת ק' כבת כ' לחטא וכו' ו'שניי חיי שרה שכלן שווים לטובה' ומ"מ [ומכל מקום] לא יכלה לסבול יסורים קשים, ומכש"כ [ומכל שכן] אנחנו. עוד אפ"ל [אפשר לומר] שגם שרה אמנו עצמה שנתנה כ"כ [כל כך] אל לבה מעשה העקדה, עד שפרכת נשמתה, לטובת ישראל עשתה, להראות לד' איך א"א [אי אפשר] לישראל לסבול יסורים יותר מדי, ואפילו מי שבחמלת ד' נשאר חי גם אחר יסוריו, מ"מ [מכל מקום] חלקי כחו ומוחו ורוחו נשברו ונאבדו ממנו, 'ומה לי קטלי' [ה] כלו ומה לי קטלי' [ה] פלגא'.¹¹ וזה שמתרץ הפסוק 'שני חיי שרה', שלכאורה חטאה שרה נגד שאר שנותי' [ה] שהי' [ה] לה לחיות באם לא לקחה כ"כ [כל כך] אל לבה מעשה העקדה, אבל כיון שלטובת ישראל עשתה מרמז הפסוק 'שני חיי שרה', היינו שנותי' [ה] שלאחר הקב"ז כולן שוות לטובה כי גם עמהן לא חטאה. לכן ירחם ד' עלינו ועל כל ישראל ויושיענו במהרה ברוחניות וגופני' [ות] בחסדים נגלים.

5 בראשית כה, ז: 'וְאֵלֶּה יְמֵי שְׁנֵי חַיֵּי אַבְרָהָם אֲשֶׁר חַי מֵאֵת שָׁנָה וְשִׁבְעִים שָׁנָה וְחָמֵשׁ שָׁנִים'.

6 בדפוסים: 'שכלך'.

7 בדפוסים: 'בריש'.

8 על פי ברכות ה ע"א: 'נאמר ברית במלח דכתיב "ולא תשבית מלח ברית" (ויקרא ב, יג) ונאמר ברית ביסורין דכתיב "אלה דברי הברית" (דברים כח, טט). מה ברית האמור במלח – מלח ממתקת את הבשר, אף ברית האמור ביסורין – יסורין ממרקין כל עונותיו של אדם'.

9 ר' קלונימוס קלמן אפשטיין, מאור ושמש, פרשת וארא: 'וכדפירש הרב הקדוש איש אלקים מו"ה מנחם מענדל זצוק"ל מרימנוב... מה מלח אם מוסיף יותר מכשיעור – אי אפשר לקבל הנאה מהבשר, רק דוקא אם נמלח כשיעור. כך היסורין יהיו ממוזגים, שיהיה יכולת לקבלם, ויהיו ממוזגים ברחמים'.

10 ראו רש"י בראשית כג, ב.

11 ביטוי זה מבוסס על חולין לה ע"ב.